

بررسی نقش وقف در توسعه و سامان‌دهی فضایی شهرها

(مطالعه موردی: شهر لالچین)

احمد پوراحمد*^۱، ایوب منوچهری میان‌دوآب^۲، حسین رفیعی مهر^۳، عارف آقاصفری^۴

^۱ عضو هیات علمی دانشگاه تهران

^۲ دانشجوی دوره دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تهران

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تهران

^۴ عضو هیات علمی جهاد دانشگاهی

(تاریخ دریافت: ۹۲/۰۲/۰۱ تاریخ پذیرش: ۹۲/۰۴/۳۰)

چکیده

موقوفات در تأسیس و تداوم حیات نهادها و مراکز فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی تأثیر فراوانی داشته و توانسته‌اند، در دوره‌های مختلف تاریخ، منشأ حرکت‌های مؤثری باشند. در شهرهای ایران نیز وقف همیشه باعث شکل‌گیری و انتظام فضایی اماکن عمومی و متعاقب آن توسعه شهرها بوده است. اما در مواردی وقف اراضی نتوانسته در توسعه جامعه موفق عمل کند که، دلایل مختلفی از جمله مبهم بودن مورد وقف، باعث ایجاد تنش در جوامع شهری و روستایی شده است. هدف این مقاله بررسی تأثیر وقف در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی شهر لالچین بوده است. برای این منظور از روش پیمایشی استفاده شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه و مصاحبه نیمه ساختارمند بوده است. نتایج نشان می‌دهد که وقفی بودن شهر لالچین و اراضی آن علاوه بر این که در توسعه آن نقش مثبتی نداشته، آثار منفی گوناگونی از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی در بر داشته است. بر اساس پاسخ مردم، وقف شهر و اراضی آن در تمام زمینه‌ها آثار منفی داشته و در واقع فرضیه تحقیق، که متشکل از ۲۴ سؤال یا فرضیه فرعی بود، اثبات شده است.

واژگان کلیدی: وقف، توسعه، شهر، لالچین.

فهرست منابع و مراجع

- ابراهیم حسن، حسن (۱۴۲۲.ه.ق)، **تاریخ اسلامی دارالجلیل**، چاپ پنجم، بیروت، لبنان.
- احمدی، زهت (۱۳۸۷)، **وقف و گسترش امور درمانی با تکیه بر اسناد وقفی تهران**، کومه، قم.
- اذکایی، پرویز (۱۳۸۱)، «وقف در ایران باستان»، **فصلنامه وقف میراث جاویدان**، سال دهم، شماره ۱.
- اهلرز، اکارت (۱۳۷۴)، «موقوفات دینی و شهر شرق اسلامی»، ترجمه مصطفی مومنی و محمد حسین ضیاء توانا، **فصلنامه وقف میراث جاویدان**، انتشارات سازمان اوقاف و امور خیریه، شماره ۱۰.
- بمانیان محمدرضا و همکاران (۱۳۸۷)، «رهیافتی بر نقش موقوفات در ساماندهی فضاهای شهری، با نگاه ویژه بر موقوفات شهر اصفهان»، **نشریه مدیریت شهری**، سال ششم، شماره ۲۱.
- بنی، شمس الدین محمد بن احمد خطیب شافعی (۱۳۱۷.ه.ق)، **مغنی المحتاج**، چاپ پنجم، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت.
- پوراحمد، احمد (۱۳۷۱)، **بازار کرمان**، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
- سرائی، محمدحسین (۱۳۷۱)، **بازار یزد**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- کبیبی، دکتر محمد عبید (۱۳۶۴)، **احکام الوقف**، ترجمه احمد صادقی گلدر، انتشارات اداره کل حج و اوقاف و امور خیریه، تهران.
- دونالدون، ویلبر (۱۳۴۶)، **معماری اسلامی ایران در دوره ایلخانیان**، ترجمه دکتر عبدالله فریار، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
- شاه حسینی، پروانه (۱۳۷۷)، «ردیابی وقف در ساختار فرهنگی شهر تهران از دوره قاجار تا جمهوری اسلامی»، **فصلنامه تحقیقات جغرافیایی**، شماره ۴۸، آستان قدس رضوی، مشهد.
- شفقی، سیروس (۱۳۷۶)، «وقف در اصفهان: پراکندگی جغرافیایی موقوفات و آثار اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی آن»، **فصلنامه وقف میراث جاویدان**، انتشارات سازمان اوقاف و امور خیریه، پاییز و زمستان، شماره های ۱۹ و ۲۰.
- شهبایی، محمد رضا (۱۳۸۳)، «مبانی و چهارچوب های تأثیر وقف در شکل گیری فضاهای شهری»، **فصلنامه تحقیقات جغرافیایی**، شماره ۷۲.
- صادقی گلدر، احمد (۱۳۸۵)، **مقدمه ای بر فرهنگ وقف**، انتشارات صائن، تهران.
- کلانتری، حسین؛ احمد صالحی و قهرمان رستمی (۱۳۸۹) «نقش تاریخی وقف در شکل گیری شهر اسلامی، مطالعه موردی شهر اصفهان»، **فصلنامه شهرهای ایرانی-اسلامی**، پژوهشکده فرهنگ، هنر و معماری جهاد دانشگاهی.
- دریایی، تورج (۱۳۸۳)، **شاهنشاهی ساسانی**، مترجم مرتضی ثاقب فر، چاپ اول، نشر ققنوس، تهران.
- مومنی، مصطفی (۱۳۶۵)، «جایگاه وقف و وقفنامه در ساختارشناسی فرهنگی، اجتماعی و کالبدی شهرها و روستاهای ایران، مورد: جغرافیای تاریخی شهرستان تفت در استان یزد»، **مجموعه مقالات سمینار جغرافیایی**، شماره ۳، مشهد.
- مومنی، مصطفی (۱۳۷۲)، «جغرافیای جهان بینی وقفنامه ربع رشیدی، خواجه رشیدالدین فضل الله بانی مجتمع های وقفی»، قسمت اول و دوم، **فصلنامه وقف میراث جاویدان**، سال اول، شماره ۳ و ۴، تهران.
- مومنی، مصطفی و هوشنگ بهرام بیگی (۱۳۶۱)، **شهرست ایران تفت: بررسی مشخصات طبیعی، اجتماعی و اقتصادی شهر و مناطق روستایی**، دفتر فنی جهاد دانشگاهی دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- محقق حلی، جعفر بن حسن (۱۴۰۳.ه.ق)، **شرایع السلام الحلال و الحرام**، چاپ دوم، انتشارات استقلال، تهران.
- شهید اول، محمد بن جمال دین ملکی (۱۳۶۸)، **اللمعه الدمشقیه**، چاپ دوم، انتشارات دارالفکر، قم.
- هندی، متقی بن حسام الدین (۱۴۰۹.ه.ق)، **کنز العمال**، چاپ سوم، مؤسسه الرساله، بیروت.